

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE**

**Impactul culturii mediatice asupra cooperării trans-
frontaliere UE-Rusia. Regiunea Leningrad**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

**Conducător de doctorat:
Prof. Univ. Dr. Liviu-Petru Zăpârțan**

**Student-doctorand:
Găvăneci Maria**

2017

Introducere	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 1. Context: frontiera de vest a Rusiei	Error! Bookmark not defined.
1.1. Regiunea Leningrad: caracteristici generale.....	Error! Bookmark not defined.
1.2. Frontiera Rusiei cu Finlanda.....	Error! Bookmark not defined.
1.2.1. Frontiera Rusia- Finlanda: perspective generale.	Error! Bookmark not defined.
1.2.2. Frontiera Rusia- Finlanda: perspective istorice ..	Error! Bookmark not defined.
1.2.3. Percepții asupra frontierei cu Finlanda	Error! Bookmark not defined.
1.3. Frontiera Rusiei cu Estonia.....	Error! Bookmark not defined.
1.3.1. Frontiera Rusia- Estonia: perspective generale..	Error! Bookmark not defined.
1.3.2. Frontiera Rusia- Estonia: perspective istorice	Error! Bookmark not defined.
1.3.3. Percepții asupra frontierei cu Estonia	Error! Bookmark not defined.
1.4. Concluzii.....	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 2. Frontiera ca obiect de studiu	Error! Bookmark not defined.
2.1. Întrebări ale frontierei.....	Error! Bookmark not defined.
2.1.1. Mai există loc pentru statul națiune în plin proces de globalizare?	Error! Bookmark not defined.
2.1.2. Granițele ca delimitare a controlului teritorial și ideologic	Error! Bookmark not defined.
2.1.3. Frontierele ca mijloc de clasificare	Error! Bookmark not defined.
2.2. Evoluții contemporane în studiul frontierelor	Error! Bookmark not defined.
2.2.1. Perspectiva geopolitică critică	Error! Bookmark not defined.
2.2.2. Perspectiva constructivistă.....	Error! Bookmark not defined.
2.3. Zonele de frontieră.....	Error! Bookmark not defined.
2.3.1. Definiție și caracteristici	Error! Bookmark not defined.
2.3.2. Interacțiuni ale zonelor de frontieră	Error! Bookmark not defined.
2.4. Concluzii	Error! Bookmark not defined.
Capitolul 3. Practici discursive: construcția și reconstrucția imaginii vecinilor	Error! Bookmark not defined.
3.1. Considerații analitice	Error! Bookmark not defined.
3.1.1. Imaginea vecinilor vestici de-a lungul timpului	Error! Bookmark not defined.
3.1.2. Imagine și scop politic	Error! Bookmark not defined.
3.1.3. Ziarele ca sursă.....	Error! Bookmark not defined.
3.1.4. Contextul mediatic rusesc	Error! Bookmark not defined.
3.1.5. Descifrarea semnificației semiotice	Error! Bookmark not defined.

3.2. Analiza materialelor: dimensiuni și perspective ale cooperării	Error! Bookmark not defined.
3.2.1. Istoria ca element în construirea imaginii celuilalt	Error! Bookmark not defined.
3.2.2. Traumă sau reconciliere istorică în presa din Rusia	Error! Bookmark not defined.
3.2.3. Europeanizarea reflectată în presa scrisă	Error! Bookmark not defined.
3.2.4. Relațiile Rusiei cu structurile euro-atlantice în presa	Error! Bookmark not defined.
3.2.5. Frontiera în reprezentările mediatice	Error! Bookmark not defined.
3.2.6. Imaginea Estoniei și Finlandei în presa din Rusia	Error! Bookmark not defined.
Concluzii	12
Bibliografie.....	Error! Bookmark not defined.

CUVINTE CHEIE: Frontieră, Rusia, Uniunea Europeană, Estonia, Finlanda, presă scrisă.

Abordare și noutate

Spațiul ex-sovietic este caracterizat printre altele de o dinamică importantă a sistemului de frontiere demonstrând încă o dată permanenta reconstrucție a frontierelor și a semnificațiilor atașate acestora. Noile structuri statale tind să se focalizeze înspre o geopolitică sensibilă ce înglobează, printre altele, concepte de securitate hard și instrumentalizarea fricii în vederea obținerii coeziunii interne. În felul acesta, noile zone de frontieră devin de multe ori locul confruntărilor discursive între actori cu viziuni și ideologii diferite, coagulate într-o înțelegere conflictuală asupra frontierei. Retoricile privind redundanța frontierelor și diminuarea tot mai accelerată a rolului istoric al acestora ca bariere în fața mișcării bunurilor, oamenilor și ideilor sunt contrazise de înțelesurile mereu schimbătoare ale frontierelor și instrumentalizarea acestora în scopul construirii diferenței și a controlului social. La interferența dintre Rusia și vecinii săi vestici, Estonia și Finlanda, sfârșitul perioadei comuniste și căderea Cortinei de Fier nu a însemnat sfârșitul frontierelor, ci mai degrabă a semnalat începutul unor noi procese de divizare și reconceptualizare a frontierei, materializate atât la nivel discursiv, cât și la nivel material. În special frontiera dintre Rusia și Estonia este percepută ca fiind un loc de confruntare între diferite ideologii, percepții asupra spațiului și memorii conflictuale, făcând astfel subiectul a diferite analize axate pe înțelegerea proceselor de re/construire a frontierelor. Instrumentalizarea frontierei estice în vederea unei detașări față de Rusia și de trecutul sovietic a constituit o prioritate în discursul eston ce a urmat căderii URSS. Într-o mai mică măsură, Rusia a mobilizat și reconceptualizat la rândul ei frontiera cu Estonia în vederea construirii unei porți către Europa, fără a renunța însă la imaginile pozitive ale perioadei sovietice sau a trecutului său grandios.

Pe fondul unei evoluții mult mai puțin sinuoase și a unei relative stabilități, frontiera dintre Rusia și Finlanda nu pare a fi un obiect de studiu presant. Cu toate acestea, implicațiile și încărcătura ideologică a zonei de frontieră au ridicat numeroase întrebări și generat o

popularitate însemnată a zonei de frontieră la nivel academic. Acest interes provine însă cu precădere dinspre partea vestică a liniei de demarcație, unde frontiera cu Rusia este percepută ca un argument pentru numeroase evoluții la nivelul politicii interne și externe finlandeze. Pentru Finlanda, frontiera estică va fi în permanență o constantă și o determinată de bază a evoluției politicii țării, fiind astfel esențială înțelegerea în profunzime a realităților determinate de aceasta. Pentru Rusia frontiera reprezintă un model de bună cooperare cu o democrație vestică, iar construirea ei la nivel discursiv oferă o înțelegere mai largă asupra raportării Rusiei la scena internațională. Plasarea acestor frontiere în context european și o analiză comparativă a construcțiilor discursive asociate zonelor de frontieră constituie astfel elemente importante în lărgirea prisme analitice și înțelegerii construcției complexe a frontierelor vestice ale Rusiei. În același fel, o abordare multidisciplinară are meritul de a extinde cadrul analitic și a aduce noi elemente în discuția privind reconceptualizarea frontierei. Începutul studiului frontierelor a fost caracterizat printr-o concentrare disciplinară dominată de domenii precum geografia, istoria, relații internaționale, științe politice, frontierele fiind înțelese în principal ca elemente fixe determinate de suveranitate, teritorialitate sau locație. Ulterior însă, analiza frontierelor s-a extins și a devenit mai inclusivă, cu contribuții din diferite științe sociale sau economice. Astfel, studiul frontierelor a încorporat abordări interdisciplinare, care au adus noi perspective și înțelesuri asupra frontierelor, permițând o analiză a acestora ca sisteme în care factorii politici, sociali și economici interacționează la diferite nivele. Pe acest fundal, științele comunicării (Chavez, 2012) (Horga, 2007), alături de studiile culturale (Ravisco, 2010) sau filosofia (Balibar, 2009), au început recent să contribuie la diversificarea studiilor asupra frontierelor și au integrat noi elemente în înțelegerea acestora. Acestea pot contribui și la o teoretizare a studiilor frontierelor, demers ce s-a dovedit a fi unul dificil până în acest moment. Contextualitatea frontierelor a determinat numeroși cercetători să se axeze pe studierea unor studii de caz și să urmărească evoluțiile frontierelor la nivel local. Cu toate aceste dificultăți în oferirea unui cadru conceptual unic, au existat și diferite încercări de teoretizare și de unificare a domeniului de studiu făcute pe baza a diferite elemente: Brunet-Jailly (2005) oferă o tipologie a variabilelor centrată pe forțele pieții și schimbul economic, activitatea politică între diferite nivele ale guvernământului, baza politică a comunităților de graniță și specificul cultural al acestor comunități. În felul acesta, Brunet-Jailly a încercat să ofere un cadru teoretic suficient de larg încât să se plieze pe multiple zone de frontieră. Van Houtum și van Naerssen (2002) s-au folosit de concepte sociologice precum ”alteritate și ordonare” (”othering and ordering”) pentru a oferi o înțelegere generală a frontierelor, iar Rumford (2006) a subliniat și el importanța teoretizării frontierelor într-o lume în care globalizarea este o realitate, dar în care se manifestă

încă și o puternică rezistență față de aceasta. Payan (2014), la rândul lui, sugerează o teoretizare în studiul frontierelor plecând de la metodele de analiză și nu de la natura fenomenelor asociate zonelor de frontieră. În vederea construirii unei teorii a frontierelor este necesar, susține el, să ne focusăm asupra strategiilor și instrumentelor metodologice pe care le putem folosi și să le alegem pe cele care ne pot crește puterea predictivă (Payan, 2014, p. 3), sugerând în acest sens acordarea unei atenții sporite studiilor comparative multidisciplinare. În favoarea studiilor comparative vorbește și A. Kireev (2013), care propune și o tipologie a frontierelor bazată pe studiul istoric comparativ al frontierelor rusești.

Diferitele perspective pluridisciplinare integrate în acest subdomeniu de studiu au făcut însă dificilă dezvoltarea unei teorii generale a frontierelor, un astfel de demers fiind împiedicat de natura contextuală a frontierelor și dependența acestora de factorii locali și regionali. Printre altele, Kireev justifică această situație prin influența ”stilului și retoricii post-structuraliste și post-moderniste” (Kireev, 2013, p. 46), care aduce cu sine scepticism în privința ”oricărei narațiuni universale”, ceea ce face ca cei mai mulți cercetători să prefere abordările empirice în fața celor teoretice și analize futuriste asupra dinamicii frontierei în locul studiului istoric al limitărilor sale structurale. Astfel, cei mai mulți dintre cercetători au considerat mai utilă o focusare pe principalele concepte uzitate și stimularea unor discuții constructive pe aceste teme (Kolossoff, 2012) (Corey Johnson, Reece Jones, Anssi Paasi, Louise Amoore, Alison Mountz, Mark Salter, Chris Rumford, 2011). Newman, care inițial a susținut necesitatea formulării unui cadru teoretic conceptual care să poată fi folosit în aducerea diferitelor perspective asupra frontierelor într-un cadru analitic comun (Newman D. , 2003) a ridicat o serie de întrebări privind multitudinea de studii de caz în studiul frontierelor care împiedică focusarea pe discuții privind concepte, teorii și o terminologie comună. Ulterior însă a renunțat la ideea generării unei teorii a frontierelor, afirmând că ”o teorie unică nu este nici posibilă, nici necesară” (Newman D. , 2006, p. 156), fiind mai importantă dezvoltarea unei înțelegeri comune asupra terminologiei existente. În acord cu această viziune, Paasi (2005) semnalează chiar un excedent al perspectivelor teoretice asupra frontierelor, sugerând o creștere a cercetărilor interdisciplinare în vederea lărgirii perspectivelor metodologice în studiul frontierelor. Această perspectivă construiește pe complexitatea remarcabilă a frontierelor și contextualitatea acestora, dar nu sugerează limitarea la studii de caz, ci lărgirea abordării prin conceptualizări și trasarea unui vocabular comun, luând astfel în considerare faptul că toate frontierele sunt afectate de aceleași fenomene globale, diferențele situându-se la nivelul implicațiilor regionale. În acest fel, un atribut de bază al studiilor frontierelor constă tocmai în multidisciplinaritate lor

și a perspectivelor diferite pe care le permit și le integrează, astfel încât cercetarea de față va îngloba diferite perspective pentru a nuanța înțelegerea asupra unor frontiere frecvent studiate.

În ciuda evoluțiilor accelerate ale frontierelor în contextul globalizării studiul de față construiește pe ideea că indiferent de schimbările în semnificația și înțelesurile frontierelor, geografia este în continuare extrem de relevantă la nivelul construcției relațiilor internaționale, iar spațiul de interferență între Rusia și UE este o evidențiere perfectă a acestei realități. Retorica unei "lumi fără granițe" se lovește, uneori violent, de persistența mentală, simbolică, dar și materială a frontierelor. Nevoia de apartenență la o comunitate și de diferențiere în fața "celuilalt" pe baza unei identități colective consolidate istoric (Horga, 2007, p. 35) sunt constante care transformă frontierele în realități culturale ale perioadei contemporane. Astfel, în ciuda forțelor globalizării, frontierele continuă să joace un rol esențial în felul în care percepem realitatea din jur și felul în care ne raportăm la cei care se situează de partea cealaltă a frontierei. Rezistența acestor percepții în timp și capacitatea lor de perpetuare induc nevoia integrării unei perspective istorice în cadrul de analiză deschis de geografie, cu atât mai mult cu cât frontiera mentală este mai pregnantă între comunități care au percepții diferite asupra trecutului istoric. Percepțiile asupra istoriei sunt folosite de multe ori ca determinanți ai frontierei, astfel încât integrarea unei analize din perspectivă istorică lărgeste cadrul de înțelegere asupra frontierei. Pentru O'Dowd (2010) această "aducere înapoi a istoriei" în studiile frontierelor ajută la o mai bună înțelegere a reprezentărilor actuale prin conștientizarea poziționărilor istorice și evitarea unei exagerări a noutății formelor contemporane de globalizare și modificări frontaliere.

Schimbările de regim și cele de pe scena internațională pot reconfigura doar într-o măsură relativă frontierele, un element esențial în acest proces fiind percepția oamenilor asupra acestor frontiere. Așa cum sugerează studii de caz din literatura de specialitate, anumite frontiere și practici de frontiere pot fi atât de adânc înrădăcinate în mințile oamenilor și în percepțiile acestora încât unele dintre funcțiile lor pot fi perpetuate și după dispariția acestora din punct de vedere instituțional. Percepțiile mentale ale frontierelor trebuie acceptate ca o realitate concretă a lumii noastre. Pierzându-și uneori din relevanța geografică, frontierele se fac înțelese sub forma construcțiilor sociale a înțelesurilor acestora, rolul discursului în construirea semnificațiilor atașate fiind unul esențial (Paasi A. , *Europe as a Social Process and Discourse. Considerations of Place, Boundaries and Identity*, 2001) (Strüver, 2004). Această reconfigurare și reconceptualizare a granițelor la nivelul percepțiilor se realizează în societatea contemporană în special prin intermediul mass media, astfel încât o înțelegere mai profundă a sensurilor atribuite frontierelor unui stat poate fi realizată printr-o analiză a reprezentărilor în

presă a semnificațiilor frontierelor. Rolul discursului în construirea sensului frontierelor a fost acceptat pe fondul plasării frontierelor și în contextul imaginativ, discursiv, conturând astfel în permanență imaginea perceptuală a observatorului (Strüver, 2004). Mass media poate contribui la transformarea sau perpetuarea percepției asupra frontierelor ca barieră sau zonă de contact, această formă de comunicare situându-se în modernitatea târzie într-o poziție centrală în procesul de proliferare a informației (Giddens, 1991) și a reprezentărilor dominante ale frontierelor (Anderson, 1991). Reflectarea asupra reprezentării mediatice pleacă de la asumția că politicile unei țări sunt puternic influențate de discursul public care se dezvoltă în jurul anumitor teme, în ceea ce privește setarea și construirea unei agende de discuții (MC Combs Maxwell E., Shaw Donald L., 1972). Mai mult decât atât însă domeniul reprezentărilor mass media se structurează ca un spațiu în care diferiți actori construiesc probleme sociale (J. Young, 1981) și prezintă anumite soluții prin conturarea unor opțiuni politice. Astfel, studiul de față construiește pe perspectiva îmbrățișată de Kitch care vede jurnalismul ca un proces, mai degrabă decât ca un produs (Kitch, 2008, p. 318), iar discursul din presă va fi înțeles ca un mijloc de conturare a semnificației colective atribuite frontierei.

Scopul și obiectivele cercetării

Scopul acestei cercetări este de a urmări imaginea creată în presa din Rusia asupra vecinilor vestici și reflectarea acesteia în percepțiilor existente asupra frontierei și de a corela aceste informații într-o analiză a procesele care conduc la o eficientizare a cooperării transfrontaliere în principal prin focusarea asupra procesului de construire a barierelor mentale prin practici discursive și imagini mediatice. Studiul analizează dezvoltarea formelor de cooperare la frontiera vestică a Rusiei, cu precădere în ceea ce privește relația cu Estonia și Finlanda, și practicile discursive reflectate în mass media centrală, regională și locală care conturează imaginea celor doi vecini, încercând să traseze anumite corelații între cele două elemente. Delimitarea temporală a studiului cuprinde perioada 2000-2015, extinsă la anii 1993-1996 pentru analizarea aderării Finlandei la Uniunea Europeană. Prin modificările contextului internațional și a relațiilor Rusiei cu cele două țări, această perioadă impune o extindere a analizei întreprinse dinspre frontieră înspre entitățile delimitate de aceasta și o integrare a contextului bilateral în înțelegerea reprezentărilor și percepțiilor asupra frontierelor. Diferite elemente vor fi integrate în această analiză. Este vorba în primul rând despre o interogare a rolului trecutului și memoriei colective în conturarea frontierei de stat și a impactului pe care reprezentările trecutului în presa scrisă îl poate avea asupra determinării identității colective. În ce fel se modifică imaginea vecinilor de-a lungul timpului și cât de prezent este trecutul istoric în aceste reprezentări? Discursul istoric din presa scrisă permanentizează stereotipuri și

prejudecăți sau face loc unui dialog cooperant? Un alt accent important va fi pus pe prezența ”Europenizării” în discursurile și imaginile mediatizate. Ce elemente ale identității europene sunt prezentate și cum influențează această alegere natura cooperării? În felul acesta vom putea urmări felul în care prezența tot mai pronunțată a actorilor europenei în spațiul din vecinătatea Rusiei afectează reprezentările celor două țări în presa rusească și formele de cooperare practică.

Vom integra, de asemenea, în această analiză relația centru-periferie, urmărind măsura în care discursurile diferă la aceste nivele și se influențează reciproc, urmărind în egală măsură raportul dintre discursul hegemonic și cel polemic din textele studiate. Pentru înțelegerea memoriei și identității colective dintr-o societate este nevoie de o analiză atât a reprezentărilor istorice împărtășite într-o anumită măsură de toți membri societății, dar și reprezentările polemice, fiind ”dinamica interacțiunii sociale dintre reprezentările hegemonice și polemice cea care creează, organizează/ reorganizează cadrul colectiv prin care o imagine a trecutului este transmisă” (Tieaga, 2009, p. 339). În felul acesta, introducem o perspectivă mai nuanțată asupra reprezentărilor mediace, evidențiind raportările diferite relative la frontiera cu Estonia și Finlanda și permitem evidențierea perspectivelor locale asupra problematicilor de frontieră.

Studiul pleacă de la două întrebări tematice de bază:

1. Cum au evoluat percepțiile asupra Estoniei și Finlandei de-a lungul timpului în discursurile publice din Rusia și cum afectează aceste elemente cooperarea trans-frontalieră?
2. În ce fel fluctuează reprezentările mediatice la diferite nivele (central, regional, local) și ce elemente de diferențiere există între strategiile discursive folosite pentru cele două țări?

Pentru a răspunde acestor întrebări studiul va fi construit pe câteva paliere importante:

1. Nivelul istoric va viza impactul fragmentelor istorice transmise prin reprezentările din presă asupra imaginii vecinilor și a percepției asupra frontierelor. De asemenea, acest aspect va urmări în ce măsură aceste reprezentări istorice conturează un spațiu al cooperării sau perpetuează imagini stereotipale și poziționări conflictuale. În ce măsură reprezentările asupra frontierelor sunt influențate de un trecut marcat de cooperare sau conflict? Care este reprezentarea istorică a ”celuilalt” în regiunile de frontieră dintre Rusia -Estonia și Rusia-Finlanda și cum s-a schimbat aceasta în timp?
2. Nivelul european va investiga raportul dintre reprezentările mediatice și identitate, în special felul în care sunt reprezentate frontierele pentru a denota mărci identitare în raport cu Europa. Cât de influentă este Uniunea Europeană în a modifica reprezentările

asupra frontierelor? În ce măsură este folosită ideea de frontieră în scopul creării unei relații de familiaritate cu Europa? Cum este reflectată proximitatea UE în înțelegerea frontierelor?

3. Relația centru-periferie va urmări diferențele existente între discursurile și reprezentările din presa centrală și cea regională și locală. În ce măsură reflectă presa evoluții locale sau naționale/ internaționale? În ce măsură pot influența reprezentările locale discursul central asupra politicii externe și relația cu UE?
4. Elemente care pot îmbunătăți perspectivele de cooperare prin reprezentări media și construcții discursive. Ce forme de cooperare trans-frontalieră ar putea promova un sentiment mai intens de vecinătate și apartenență? Analiza comparativă va avea un aport important în această parte, încercând o ilustrare a factorilor care ar putea îmbunătăți cooperarea dintre Rusia și Estonia prin oglindirea succeselor obținute în practicile trans-frontaliere dintre Rusia și Finlanda.

Metodologie și material de studiu

Studiul de față este construit pe un screening al ziarelor și o analiză semiotică a articolelor selectate, precum și realizarea unui studiu de caz comparativ asupra informațiilor privind frontiera Rusiei cu Finlanda, respectiv cu Estonia, îmbinând o serie de materiale și abordări cantitative și calitative. Studiul de caz comparativ este axat asupra tipurilor de reprezentări mediatice uzitate pentru cele două țări studiate – Finlanda și Estonia – și felul în care aceste reprezentări pot contura anumite forme de cooperare trans-frontalieră. De asemenea, analiza comparativă este extinsă și asupra strategiilor discursive de la nivel central, respectiv regional și local. Acest instrument este util în analizarea și sintetizarea anumitor similitudini, diferențe și modele existente și facilitează interpretarea informațiilor obținute.

Munca empirică a inclus colectarea unor materiale de sprijin în elaborarea analizei: alte materiale de presă, declarații oficiale, rapoarte oficiale, urmărirea dezbaterilor din Finlanda și Estonia pe teme congruente cu subiectul abordat. Chiar dacă studiul de față este centrat pe perspectiva rusească asupra acestei tematici, perspectiva ambilor actori implicați în cooperarea trans-frontalieră este extrem de importantă pentru extinderea înțelegerii. Astfel, am colectat materiale referitoare și la perspectiva Estoniei și Finlandei pentru a putea susține încadrarea informațiilor obținute din presa rusească într-un context mai larg și cuprinzător.

La nivel metodologic primele două capitole se axează pe analiza bibliografică, îmbinând perspectiva istorică și cea disciplinară pentru a obține o imagine de ansamblu asupra evoluției și transformărilor obiectului de studiu.

Cel de-al treilea capitol se constituie într-o analiză comparativă a materialelor de presă pe cele două subiecte studiate, făcând recurs la sondarea materialelor de presă și analiza semiotică a acestora. Acest demers prezintă atât o abordare cantitativă (cuantificarea corpusului mediatic la nivelul tematicilor abordate, tonului general al articolelor, precum și frecvența referințelor la cele două țări analizate), cât și o abordare calitativă structurată în jurul semioticii sociale având ca scop situarea reprezentărilor din presă în contextul în care au apărut. S-a urmărit astfel o investigare a posibilelor schimbări discursive și conectarea acestora cu evoluțiile mai largi care au apărut în zona de frontieră și în relațiile dintre actorii internaționali din această zonă.

Un număr total de 990 articole au fost colectate pentru perioada 2000-2015 din ziarul Kommersant, ziarele Leningradskaia Pravda și Vesti, precum și din ziarele locale Ivangorod și Vîborg. Fiind vorba doar de o selecție restrânsă de materiale și fără a analiza discursul din diferite canale de comunicare (televiziune, radio, internet), intenția nu este aceea de a extrapola practicile discursive analizate la nivelul întregii societăți, ci mai degrabă de a indica anumite direcții observate. Mai mult decât atât, analizarea acestora pe o lungă perioadă conferă o perspectivă istorică și permite personificarea și evidențierea unor evoluții deseori prezentate într-o manieră formală și în retrospectivă.

În vederea analizării acestor materiale a fost nevoie de întocmirea unei baze de date, construită în jurul mai multor elemente. Tonul articolelor a fost codat în funcție de imaginea generală a Estoniei, respectiv a Finlandei (pozitivă, neutră sau negativă). Categorizarea tematică a avut în vedere principalele subiecte dezbătute în relațiile bilaterale dintre Rusia și cele două vecine vestice. Au fost folosite categoriile: politică externă/ securitate, economie, cultură, social, management de frontieră, mediu, însă această clasificare are limitări generate de faptul că un articol poate fi încadrat în mai multe astfel de categorii, astfel încât categorizarea își pierde într-o oarecare măsură acuratețea. O codificare consistentă a avut la bază o serie de semnificații (activități, evenimente, obiecte și povești) care au ajutat înțelegerea conotațiilor semnificanților și înțelegerea în timp a imaginilor reprezentate.

O analiză de trend a fost realizată pentru a arăta ce subiecte și tematici au fost acoperite, frecvența articolelor, diferența între nivelul central și cel regional în privința subiectelor acoperite etc. Analiza discursului, combinată cu studiul de caz comparativ oferă o detaliere a elementelor care influențează raportarea la cooperarea trans-frontalieră și practicile contemporane din zonele de frontieră. Scopul analizei este așadar atât descriptiv, cât și analitic, încercând evidențierea imaginilor create în articolele de presă. În faza descriptivă analiza a urmărit referințele la cei doi vecini și frecvența acestora de-a lungul timpului, iar în faza

analitică accentul a fost pus pe plasarea informațiilor obținute în contextul general al relațiilor dintre Rusia și Uniunea Europeană și a strategiilor folosite de actorii implicați. Compararea celor două zone de frontieră conferă posibilitatea urmării unor abordări asupra cooperării și strategii discursive diferite și analizarea acestora pe fondul inițiativelor reale existente în aceste regiuni de frontieră.

1.4. Structura lucrării

Lucrarea este împărțită în trei capitole. Primul capitol vizează trasarea contextului general în care este plasată frontiera Rusiei, analizând din această perspectivă principalii factori și principalele evoluții relevante la nivelul regiunii Leningrad. Analiza comparativă asupra celor două segmente de frontieră conferă o viziune de ansamblu asupra factorilor care pot determina anumite forme și intensități ale cooperării trans-frontaliere. Perspectiva istorică adâncește înțelegerea asupra frontierei și contextualitatea acesteia.

Cel de-al doilea capitol urmărește discuțiile asupra frontierelor pentru a înțelege mai bine evoluția de-a lungul timpului și proveniența acestora. Conceptualizarea frontierei prin recurgerea la literatura de specialitate are ca finalitate stabilirea unor repere interpretative utile în dezvoltarea studiului de caz. Înțelegerea semnificației politice, sociale și simbolice a frontierei este esențială în conturarea cadrului mai larg de evoluție și transformări socio-politice care au avut loc în Europa.

Cel de-al treilea capitol urmărește dezvoltarea practicilor discursive din presa rusească relative la imaginea celor doi vecini vestici și implicit a frontierei Rusiei cu aceștia. Ilustrarea influenței pe care presa o exercită asupra vieții sociale este unul dintre obiectivele urmărite în acest capitol, precum și sublinierea opiniilor dezbătute la nivel public în contextul cărora s-a dezvoltat cooperarea trans-frontalieră și cum au afectat percepțiile practicile trans-frontaliere. Partea de concluzii va sumariza analiza întreprinsă și va oferi răspunsuri la întrebările din prima parte a lucrării.

Concluzii

În ciuda evoluțiilor accelerate ale frontierelor în contextul globalizării studiul de față construiește pe ideea că indiferent de schimbările în semnificația și înțelesurile frontierelor, geografia este în continuare extrem de relevantă la nivelul construcției relațiilor internaționale, iar spațiul de interferență între Rusia și UE este o evidențiere perfectă a acestei realități. Retorica unei "lumi fără granițe" se lovește, uneori violent, de persistența mentală, simbolică, dar și materială a frontierelor. Retoricile privind redundanța frontierelor și diminuarea tot mai accelerată a rolului istoric al acestora ca bariere în fața mișcării bunurilor, oamenilor și ideilor

sunt contrazise de înțelesurile mereu schimbătoare ale frontierelor și instrumentalizarea acestora în scopul construirii diferenței și a controlului social. Discursul privind cooperarea transfrontalieră a cunoscut o europeanizare chiar și în realitățile rusești (în special presa locală și regională adoptă o terminologie specifică spațiului european), chiar dacă incomparabil mai mică decât europeanizarea înregistrată la nivelul statelor vecine. Această europeanizare a discursului nu se traduce însă în mod automat la nivelul practicilor instituționale și a contactelor transfrontaliere. În continuare, frontierele Rusiei cu vecinii vestici rămân unele tradiționale, care separă state cu interese și culturi diferite, iar relațiile sunt tratate în continuare dintr-o perspectivă bilaterală. Astfel, chiar dacă este necesară interpretarea frontierei din perspectiva procesului de europeanizare și a influenței exercitate de instrumentele oferite de UE, această perspectivă nu este suficientă, fiind necesară abordarea cooperării transfrontaliere și din perspective naționale înțelegând frontiera ca o linie de demarcație între două națiuni cu istorii și evoluții diferite.

În cazul cooperării transfrontaliere frontierele sunt extrem de importante la nivelul percepțiilor, acestea putând determina depășirea efectului de barieră pe care frontiera îl determină sau accentuarea acestuia. Această realitate este integrată în evoluția observabilă în studiul frontierelor, acestea fiind înțelese nu atât ca linii fixe, ci mai degrabă ca procese și construcții care pot fi percepute diferit de actorii afectați de prezența frontierei, cu atât mai mult cu cât aceștia se situează la distanțe diferite față de linia de demarcație. În cazul Estoniei, cu cât mai departe se situează un actor de frontieră cu atât mai drastic este criticată această țară baltică. În schimb, în apropierea frontierei discursul este unul mult mai moderat și axat pe sublinierea oportunităților de cooperare.

Într-o țară ca Rusia în care naționalismul a crescut în ultima perioadă și care este focusată pe definirea unui model propriu de dezvoltare, frontierele naționale au rămas un imperativ foarte puțin zdruncinat de modelul european. Persistența frontierelor naționale nu este un fenomen străin statelor UE, cu atât mai mult în cazul în care acestea reprezintă și frontiera externă a acestei organizații. Eșecul UE de a se poziționa ca un referent identitar deasupra statelor naționale este evident prin persistența unei retorici naționaliste. Chiar dacă atât în Finlanda, cât mai ales în Estonia, înțelegerea frontierei cu Rusia este și cea a unei demarcații între specificul european și sistemul dezvoltat la estul acestei granițe, stereotipurile și poziționările naționale persistă în relațiile bilaterale cu Rusia. Astfel, și studiul frontierelor naționale este în continuare extrem de relevant, în ciuda înțelegerii acestora într-o manieră mult mai largă și din multiple perspective. Nu înseamnă însă că putem nega impactul forțelor globalizării asupra gradului de deschidere a frontierelor, cu influența extrem de puternică a

instituțiilor supranaționale. Putem afirma însă persistența percepțiilor, a reprezentărilor mentale asupra frontierei, care s-au dovedit în timp mult mai greu de modificat decât practicile instituționale aferente acestora. Aceste percepții se bazează în mare parte pe stereotipuri și mituri înrădăcinate în trecut, astfel încât o depășire a trecutului este necesară în vederea limitării demarcațiilor realizate prin frontieră. Aspectul este extrem de relevant în cazul frontierei dintre Rusia și Estonia unde reprezentările asupra trecutului și interpretarea contradictorie a acestuia sunt elemente de bază în poziționarea asupra frontierei de stat și în menținerea unei reticențe în a-l cunoaște pe celălalt. De partea rusească a frontierei cu Finlanda trecutul comun a fost relativ neutralizat și a permis construirea unei retoricii a bunei vecinătăți. Cu toate acestea, stereotipurile persistente de cealaltă parte a frontierei și menținerea precauției față de vecinii estici (Laine, 2013), fac ca discursul rus, dar și cel finlandez de la nivel central, privind cooperarea și buna vecinătate să pară mai degrabă forțat. Așa cum concluzionează Laine, a vorbi despre frontiere înseamnă a vorbi despre diferență. Aceste aspecte sunt perpetuate în ciuda inconvenientelor resimțite la nivel local și tentativelor de modificare a retoricii înspre o acceptare și deschidere față de celălalt. Diferențele la nivel instituțional, al practicilor și culturii cooperării, la nivel legislativ sau cultural accentuează efectul de barieră pe care frontiera Rusiei cu cele două state îl are, chiar dacă unele aspecte economice încurajează cooperarea (ex. politica de prețuri din Rusia și Estonia). Astfel, catalogarea unei frontiere ca fiind ”deschisă” sau ”închisă” nu este una tranșantă, existând diferite grade de deschidere în evoluția unei frontiere. În același timp, o frontieră poate fi percepută ca fiind închisă de către anumiți actori sau deschisă de către alții, la fel cum poate fi închisă pentru anumite funcții și deschisă pentru altele. Evoluțiile pe scena internațională, înțelegerea suveranității statale și a integrității teritoriale, efectul politicilor de securitzare, precum și cel al factorilor economici fac ca frontierele să se afle atât într-un proces de închidere, cât și unul de deschidere, în funcție de interesele și percepțiile prevalente. Afirmații privind de-construcția frontierelor sub impulsul globalizării, sunt astfel exagerate, fiind resimțite evoluții multiple asupra frontierelor care permit atât o consolidare a acestora, cât și o diminuare a lor pentru anumite funcții. Aceste procese ambivalente împiedică catalogarea frontierei cu Estonia ca fiind una închisă în ciuda problemelor majore existente, la fel cum împiedică plasarea frontierei cu Finlanda în categoria frontierelor deschise, în ciuda retoricii oficiale de minimalizare a problemelor existente la nivel bilateral. În același timp, ambivalența aceasta este relevantă și pentru conflictul existent între discursul economic și cel securitizant în ceea ce privește natura frontierelor. Dacă interesele economice au dictat o deschidere a frontierelor în ultimele decenii (cu exemplul edificator oferit de UE), discursul securitizant a adus în discuție amenințări din exterior, reale sau construite la

nivel discursiv. Înțelegerea frontierelor mai puțin ca linii fixe și mai mult ca elemente evolutive, conduce, de asemenea, înspre perspectiva propusă de Paasi de înțelegere a frontierelor ca instituții și simboluri produse și reproduse prin procese socio-politice și practici discursive. În felul acesta, frontierele sunt elemente evolutive, și nu unele date, putând fi deconstruite prin procese diferite față de cele care au condus la construirea lor.

În cadrul unor relații de cooperare asimetrice, statele puternice au capacitatea de a modela frontierele, având la dispoziție o serie de alternative expuse de Kozák (2010), care pleacă de la ignorare până la dominarea statului slab. Deciziile privind natura frontierelor se încadrează în marile paradigme naționale în care sunt incluse relațiile cu vecinii. Astfel, Estonia optează mai degrabă pentru o închidere în fața Rusiei, cu o detașare față de ceea ce se întâmplă de cealaltă parte a frontierei (aspect vizibil și la nivel local, prin discursul analizat în Narva și construit pe sublinierea naturii europene a orașului și o detașare față de realitățile existente la est.). Finlanda, în schimb, are o abordare pragmatică asupra relațiilor transfrontaliere congruentă cu politica națională de acceptare a prezenței ”marelui urs” la est și necesitatea acomodării acestei realități cu interesele țării. Frontierele au însă înțelesuri diferite pentru diferiți actori, iar acest aspect este cu atât mai relevant dacă urmărim poziționările la nivel local comparativ cu discursul oficial de la nivel central. Permeabilitatea diferită a frontierelor este subliniată de Balibar ca una dintre caracteristicile lor de bază, exemplificând în acest sens cu diferitele înțelesuri ale acesteia pentru un om bogat dintr-o țară bogată, pentru care frontiera a devenit o formalitate și o recunoaștere a statutului său, și sensul acesteia pentru un om sărac dintr-o țară săracă. Pentru acesta, dincolo de a constitui un obstacol foarte greu de trecut, frontiera reprezintă și un loc prin care trece în mod repetat, atunci când este exclus sau când se reunește cu familia sa (Balibar, 2002, p. 83). Aceste diferențe vorbesc despre înțelesurile multiple ale frontierelor și evoluția în timp a acestora și subliniază necesitatea de a studia frontierele din perspective multiple pentru a putea sesiza simbolistica diferită atașată acestora.

Bibliografie selectivă

AGNEW, J. (1987): *Place and Politics: The Geographical Meditation of State and Society*. Boston: Allen & Unwin .

- AGNEW, J. (1994): The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory. *Review of International Political Economy*. Vol. 1, Num.1, pg. 53-80.
- ALENIUS, K. (2002): The Images of Neighbours: Estonians and Their Neighbours. În: Alenius, O. et. al. (Eds.): *Looking at the Other - Historical Study of Images in Theory and Practice*. Oulu: Oulu University Press, pg. 53-73.
- ALLISON, R. (1985): *Finland's Relations with the Soviet Union, 1944-84*. Palgrave Macmillan UK. doi:10.1007/978-1-349-17768-4.
- AMIN, A. (2004): Regions unbound: towards a new politics of place. *Geografiska Annaler B*. Vol. 86, Num. 1, pg. 33-44.
- AMOORE, L. (2006): Biometric borders: governing mobilities in the war on terror. *Political Geography*. Vol. 25, pg. 336-351.
- ANDERSON, B. (1991): *Imagined Communities*. London: Verso.
- ANDERSON, J. (1995): The Exaggerated Death of the Nation-State. În: Anderson, J. C. (Ed.): *A Global World?*. London: Oxford University Press, pg. 65-112.
- BREDNIKOVA, O. (2007): "Windows' Project ad Marginem or The «Divided History» of Divided Cities? A Case Study of the Russian-Estonian Borderland". În: Darieva, T., Kaschuba, W. (Eds.): *Representations on the Margins of Europe. Politics and Identities in the Baltic and South Caucasian States*. Frankfurt, New York: Campus Verlag, pg. 43-64.
- BROWNING, C. S. (2008): *Constructivism, Narrative and Foreign Policy Analysis: A Case Study of Finland*. Peter Lang Ltd.
- BROWNING, Ch. S, Pertti Joenniemi. (2014): Karelia as a Finnish-Russian Issue: Renegotiating the Relationship between National Identity, Territory and Sovereignty. *CEURUS EU-Russia Papers*. Vol. 18.
- BRÜGGEMANN, K. (2007): An Enemy's "Outpost" or "Our West"? Some Remarks about the Discourse of Russian Pribaltika in the Russian Empire and the Soviet Union. În: Nõmm, J. (Ed.): *Ethnic Images and Stereotypes – Where is the Border Line? (Russian-Baltic Cross-Cultural Relations)*. Narva: Tartu Ülikooli Narva kolledž, pg. 81-98.
- BRUNET-JAILLY, E. (2007): Conclusions: Borders, Borderlands, and Security: European and North American Lessons and Public Policy Suggestions. În: Brunet-Jailly, E (Ed.): *Borderlands. Comparing Border Security in North America and Europe*. Ottawa: University of Ottawa Press, pg. 351-359. Preluat pe 10 10, 2014, de pe file:///C:/Users/Maria/Downloads/Borderlands.pdf.
- BRUNET-JAILLY, Emmanuel, Bruno Dupeyron. (2007): Borders, Borderlands, and Porosity . În: Brunet-Jailly, E. (Ed.): *Comparing Border Security in North America and Europe*. Ottawa: University of Ottawa Press, pg. 1-19. Preluat pe 10 10, 2014, de pe file:///C:/Users/Maria/Downloads/Borderlands.pdf.

- BURGESS, J. (1985): News from nowhere: the press, the riots and the myth of the inner city. In: Burgess, J., Gold, J.R. (Eds.): *Geography, the media and popular culture*. London: Croom Helm Ltd, Kent, pg. 192-228.
- DALBY, S. (1990): American Security Discourse: the Persistence of Geopolitics. *Political Geography Quarterly*. Vol.9, Num. 2, pg. 171-188.
- DALBY, S. (1990): *Creating the Second Cold War: the Discourse of Politics*. London: Pinter Publishers.
- DAVYDOVA, O. (2008): Bronze Soldier goes Transnational: Mediascapes and the Formation of Identities in Internet Discussions. *Ethnopolitics*. Vol. 7, Num. 4. doi:http://dx.doi.org/10.1080/17449050802243459.
- DENISENKO, V. (2015): The Basic Concepts of the Baltic States Image in the Russian Periodical Press After the Collapse of the Soviet Union (1991- 2009). *Science Journal (Communication and Information)*. Num. 8, pg.116- 128.
- DIEZ, T. (2006): The paradoxes of Europe's borders. *Comparative European Politics*. Vol. 4, pg. 235–252.
- DIJK, J. v. (2012): *The Network Society: Social Aspects of New Media*. London: Sage Publications.
- DONNAN, H., H. Wilson (Eds.). (1998): *Border Identities: Nation and State at International Frontiers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- EHALA, M. (2009): The Bronze Soldier: Identity Threat and Maintenance in Estonia. *Journal of Baltic Studies*. Vol. 40, Num. 1, pg. 139-158.
- FORSBERG, T. (2016): Overcoming Memory Conflicts: Russia, Finland and the Second World War. In: Andersen, T. S., B. Törnquist-Plewa (Eds.): *Disputed Memory. Emotions and Politics in Central, Eastern and South-Eastern Europe*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH.
- FORSS, S. et.al. (2013): *The Development of Russian Military Policy and Finland*. National Defence University, Department of Strategic and Defence Studies, Helsinki.
- FOWLER, R. (1991): *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge.
- GANGSTER, De P., Lorey, D.E. (2005): *Borders and Border Politics in a Globalizing World*. Oxford. GUZAIROV, T. (2012): The Image of Estonians in Early Soviet Printed Media. In Brüggemann, K., B. Woodworth (Eds.): *Russia on the Baltic: Imperial Strategies of Power and Cultural Patterns of Perception (16th-20th Centuries)*. Böhlau, pg. 319-327. Preuat pe 05 12, 2015, de pe https://www.academia.edu/3156574/The_Images_of_Estonians_in_Early_Soviet_Printed_Media.
- HANSEN, N. (1976): *The Economic Development of Border Regions*. International Institute for Applied Systems Analysis. Laxenburg, Austria: IIASA Research Memorandum. Preuat pe 11 22, 2014, de pe <http://pure.iiasa.ac.at/647/1/RM-76-037.pdf>.

- HARTSHORNE, R. (1936): Suggestions as to the Terminology of Political Boundaries. *Annals of the Association of American Geographers*. Vol. 25, pg. 56-57.
- HEDENSKOG, J., Ingmar Oldberg. (2002): Russia's Western Border Regions: Gateways to Europe? *Acta Slavica Iaponica*. Vol. 19, pg. 71-83. Preluat de pe <http://hdl.handle.net/2115/39382>.
- HORGA, I. (2007): The Role of the Media in Changing the Meaning of Borders. *Eurolimes*. Vol. 3, pg. 28-46.
- HOUTUM, H. v. (2002): Borders of comfort, Spatial economic bordering processes in the European Union. *Regional and Federal Studies*. Vol. 12, Num. 4, pg. 37-58.
- HOUTUM, H. van, T. van Naerssen. (2002): Bordering, Ordering and Othering. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*. Vol. 93, Num. 2, pg. 125-136.
- HOUTUM, H. von. (2000): An Overview of European Geographical Research on Borders and Border Regions. *Journal of Borderlands Studies*. Vol. XV, Num. 1, pg. 57- 83.
- HOUTUM, von H. (2000): Introduction: Current Issues and Debates on Borders and Border Regions in European Regional Science. În: Houtum, von H. (Ed.): *Borders, Regions and People*. London: Pion, pg. 1-12.
- J.YOUNG, S. C. (Ed.). (1981): *The manufacture of news; social problems deviance and the mass media. Revised edition*. London: Constable-Sage.
- JOENNIEMI, P., A. Sergunin. (2011): When Two Aspire to Become One: City-Twinning in Northern Europe. *Journal of Borderlands Studies*. Vol. 26, Num. 2, pg. 231-242.
- JOENNIEMI, P., A. Sergunin. (2012): Laboratories of European Integration: City-Twinning in Northern Europe. *Euroborderregions, Working Papers Series*. Num. 1.
- KEN, O.N., A.I. Rupasov (Eds.). (2001): *Politbiuro TSK VKP (b) i otnosheniia SSSR s zapadnymi sosednimi gosudarstvami*. St. Petersburg: Evropeiskii Dom.
- KIREEV, A. A. (2013): The Historical Typology of Boundaries and Some Peculiarities of Russian Limogenesis. În Sevastianov, S., P. Richardson, A. Kireev (Eds.): *Borders and Transborder Processes in Eurasia*. Vladivostok: Dalnauka, pg. 45-68.
- KOLOSSOV, V. J. W. Scott. (2013): Selected Conceptual Issues in Border Studies. *EUBORDERSCAPE, Working Paper*. Num.4.
- KONNANDER, V. (2005): What Prospects for Russia in the Baltic Sea Region? Cooperation or Isolation? În: Hedensko, J., et al. (Eds.): *Russia as a Great Power: Security under Putin*. New York: Routledge, pg. 109-122.
- LAINE, J. (2013): *New Civic Neighborhood: Cross-border Cooperation and Civic Society Engagement at the Finnish-Russian border*. University of Eastern Finland.
- MARIN, A. (2006): Integration Without Joining? Neighbourhood Relations at the Finnish-Russian Border. *DIIS Working Paper* (2006/16).

- MARTINEZ, O. (1994a): *Border People: Life and Society in the U.S.-Mexico Borderlands*. Arizona: University of Arizona Press.
- MOROZOV, V. (2003): V poiskakh Evropy: rossiiskiy politicheskii diskurs I okruzhayushchiy mir” (In search for Europe: Russian political discourse and the Outside World). *Neprikosnovenniy zapas*. Vol. 4, Num. 30. Preluat de pe <http://magazines.russ.ru/nz/2003/4/moroz-pr.html>.
- NÉMETH, S. et. al. (2014): *Cross-border Cooperation and Interaction between Southeast Finland and its Neighbouring Russian Regions of Leningrad Oblast' and St.Petersburg*. EUBORDERREGIONS.
- NEVOLA, G. (2011): *Politics, Identity, Territory. The “Strength” and “Value” of Nation-State, the Weakness of Regional Challenge*. Trento: Università di Trento, Dipartimento di sociologia e ricerca sociale.
- NEWMAN, D. (2003): On Borders and Power: A Theoretical Framework. *Journal of Borderlands Studies*. Vol. 18, Num. 1, pg. 13-26.
- O'DOWD, L. (2010): From a 'Borderless World' to a 'World of Borders': 'Bringing History Back In. *Environment and Planning D: Society and Space*. Vol. 28, Num. 6, pg. 1031-1050.
- O'LOUGHLIN, J., P. F. Talbot. (2005): Where in the World is Russia? Geopolitical Perceptions and Preferences of Ordinary Russian. *Eurasian Geography and Economics*. Vol. 46, Num. 1, pg. 23-50.
- OHMAE, K. (1995): *The End of the Nation State: The Rise of Regional Economics*. New York: Free Press.
- OLDBERG, I. (2002): Russia's Baltic Regions Between Moscow and the West: The Roots of Regionalism. În: Knudsen, O. F. (Ed.): *Cooperation or Competition? A Juxtaposition of Research Problems Regarding Security in the Baltic Sea Region*. Södertörns högskola, pg. 44-65.
- OLLUS, S.-E., H. Simola. (2006): *Russia in the Finnish Economy*. Helsinki: Sitra Reports 66. Preluat pe 10 01, 2016, de pe <https://www.sitra.fi/julkaisut/raportti66.pdf>.
- PAASI, A. (1986): The institutionalization of regions: theory and comparative case studies. *University of Joensuu Publications in Social Sciences*. Vol. 9.
- PAASI, A. (1990): The rise and fall of Finnish geopolitics. *Political Geography Quarterly*. Vol. 9, 53-65.
- PAASI, A. (1991): Deconstructing regions: notes on scales of spatial life. *Environment and Planning A*. Vol. 23, pg. 239-256.
- PAASI, A. (2014): The shifting landscape of border studies and the challenge of relational thinking. În *The New European Frontiers: Social and Spatial (Re)integration Issues in Multicultural and Border Regions*. Newcastle: Cambridge Scholars.
- PAYAN, T. (2014): Theory-Building in Border Studies: The View from North America. *Eurasia Border Review*. Vol. 5, Num. 1, pg. 1-18.

- PFOSE, A. (2013): *Borderland Memories. The Remaking of the Russian- Estonian frontier*. PhD Thesis, Loughborough University's Institutional Repository.
- POPESCU, G. (2011): *Bordering and Ordering the Twenty- first Century: Understanding Borders*. Maryland: Rowman&Littlefield Publishers.
- RUMFORD, C. (2011): Interventions on Rethinking 'the Border' in Border Studies. Joint articles with Johnson, C., R. Jones, A. Paasi, L. Amoore, A. Mountz & M. Salter. *Political Geography*. Vol. 30, Num. 2, pg. 61-69.
- SACK, R. (1983): Human Territoriality: A Theory. *Annals of American Geographers*. Vol. 73, Num. 1, pg. 55-74.
- COTT, J. W. (2013): The EU's Role in Promoting Cross-Border Co-operation: Perspectives from the Finnish-Russian Border Region. În: Ergun, A., H. Isaxanli (Eds.): *Security and Cross-Border Cooperation in the EU, the Black Sea Region and Southern Caucasus*. Amsterdam: IOS Press, pg. 22-42.
- SHARP, J. (2000): *Condensing the Cold War: Reader's Digest and American Identity*. Minneapolis: University of Minnesota.
- SHIELDS, R. (1991). *Places on the Margin*. London: Routledge.
- TUATHAIL, G. Ó. (1996): *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*. London: Routledge.
- VAN HOUTUM, H., A. Struver. (2002): "Borders, Strangers, Doors and Bridges". *Space and Polity*. Vol. 6, Num. 2, pg. 141-146.
- VARTANOVA, E. (2001): Media Structures: Changed and Unchanged. În: Kaarle, N. et. al. (Eds.): *Russian Media Challenge*. Helsinki: Kikimora Publications, pg. 57-62.
- VARTANOVA, E. (2004): Russia. În: Kelly, M. (Ed.): *Media in Europe: The Euromedia Research Group*. London: Sage Publications.
- VIKTOROVA, J. (2006, August): Transformation or Escalation? The Estonian- Russian Border Conflict and European Integration. *Working Papers Series in EU Border Conflicts Studies*. Num. 211.
- ZASSOURSKY, I. (2016): *Media and Power in Post-Soviet Russia*. Routledge.
- ZELIZER, B. (2008): Why memory's work on journalism does not reflect journalism's work on memory. *Memory Studies*. Vol. 1, pg. 75-83.
- ZHURSHENKO, T. (2011): "Borders and Memory". În: D. Wastl-Walter (Ed.): *The Research Companion to Border Studies*. Ashgate, pg. 63-84.
- ZIMINE, D. (2002): Limits of Integration: The Case of Nort-western Russia. În Lindstrom, L. H. (Ed.): *The NEBI Yearbook 2001/2002. North European and Baltic Sea Integration*. Berlin: Springer, pg. 63-78.

Articole de presă

- ALEXEEV, A. (2000, 10 10): At ten dollars from Europe (V desyati dollarakh ot Yevropy). *Kommersant*, Num. 40, p. 34. Preluat pe 02 12, 2015, de pe <http://www.kommersant.ru/doc/17808>.
- ANDREYEV, I. (2000, 05 23): Go on the right road, former comrades (Vernoy dorogoy idete, byvshiyе tovarishchi). *Kommersant*. Num. 90, p. 10. Preluat pe 09 08, 2015, de pe <http://www.kommersant.ru/doc/148533>.
- FARIZOVA, S. (2004, 04 01): The president urged to respond to NATO enlargement (Prezidenta prizvali otvetit' na rasshireniye NATO). *Kommersant*. Num. 58, p. 2. Preluat pe 10 12, 2014, de pe <http://www.kommersant.ru/doc/462601>.
- FARIZOVA, S. (2004, 04 03): Ten' Rossii vitayet nad NATO. *Kommersant*. Num. 60, p. 4. Preluat pe 10 20, 2014, de pe <http://www.kommersant.ru/doc/463302>.
- FATEHOVA, A. (2002, 03 28): Middle Ages in Estonian (Srednevekov'ye po-estonski). *Kommersant*. p. 20. Preluat pe 03 22, 2015, de pe <http://www.kommersant.ru/doc/315064>.
- GLASER, S. (2004, 11 27): Preventive strike or aggression? (Preventivnyy udar ili agressiya?). *Vesti*. Preluat pe 10 27, 2014, de pe http://www.vesty.spb.ru/apps/novosti/2004/11/27/_esli-zavtra-voyna_/.
- GLASER, S. (2006, 12 07): Battle on the ruins of the white church (Boy na ruinakh beloy tserkvi). *Vesti*. Preluat pe 05 25, 2013, de pe <http://www.vesty.spb.ru/apps/novosti/2006/12/07/boy-na-ruinah-beloy-cerkvi/>.
- Gref couldn't hush up the scandal (Grefu ne udalos' zamyat' skandal). (2005, 02 02): *Leningradskaya Pravda*. Preluat pe 05 22, 2015, de pe <http://www.lenpravda.ru/today/252625.html>.
- GRIBANOVA, Y. (2005, 11 10): Petersburg closed in front of Estonian Minister (Pered estonskim ministrom zakryli Peterburg). *Leningradskaya Pravda*. Preluat pe 05 16, 2015, de pe <http://www.lenpravda.ru/digest/spb/256843.html>.
- In Europe through the back door (V Yevropu cherez zadniy prokhod). (2002, 08 29): *Leningradskaya Pravda*. Preluat pe 02 16, 2015, de pe <http://www.lenpravda.ru/digest/federal/261602.html>.
- It would be a mistake to oppose the entry of Estonia into NATO, says Putin (Bylo by oshibkoy prepyatstvovat' vstupleniyu Estonii v NATO, schitayet Vladimir Putin). (2002, 30 03): *Leningradskaya Pravda*. Preluat pe 11 25, 2014, de pe <http://www.lenpravda.ru/brief/241144.html>.
- PETUKHOV, S. (2004, 11 29): Party Line and the Mannerheim (Liniya partii i Mannergeyma). *Kommersant*. Preluat pe 08 17, 2015, de pe <http://www.kommersant.ru/doc/528838>.
- POLYGAEVOY, D. (2014, 06 19): The prospects of Finland's accession to NATO are very illusive ("Perspektivy vstupleniya Finlyandii v NATO ochen' prizrachnyye". *Kommersant*. Preluat pe 09 26, 2015, de pe <http://www.kommersant.ru/doc/2494438>.